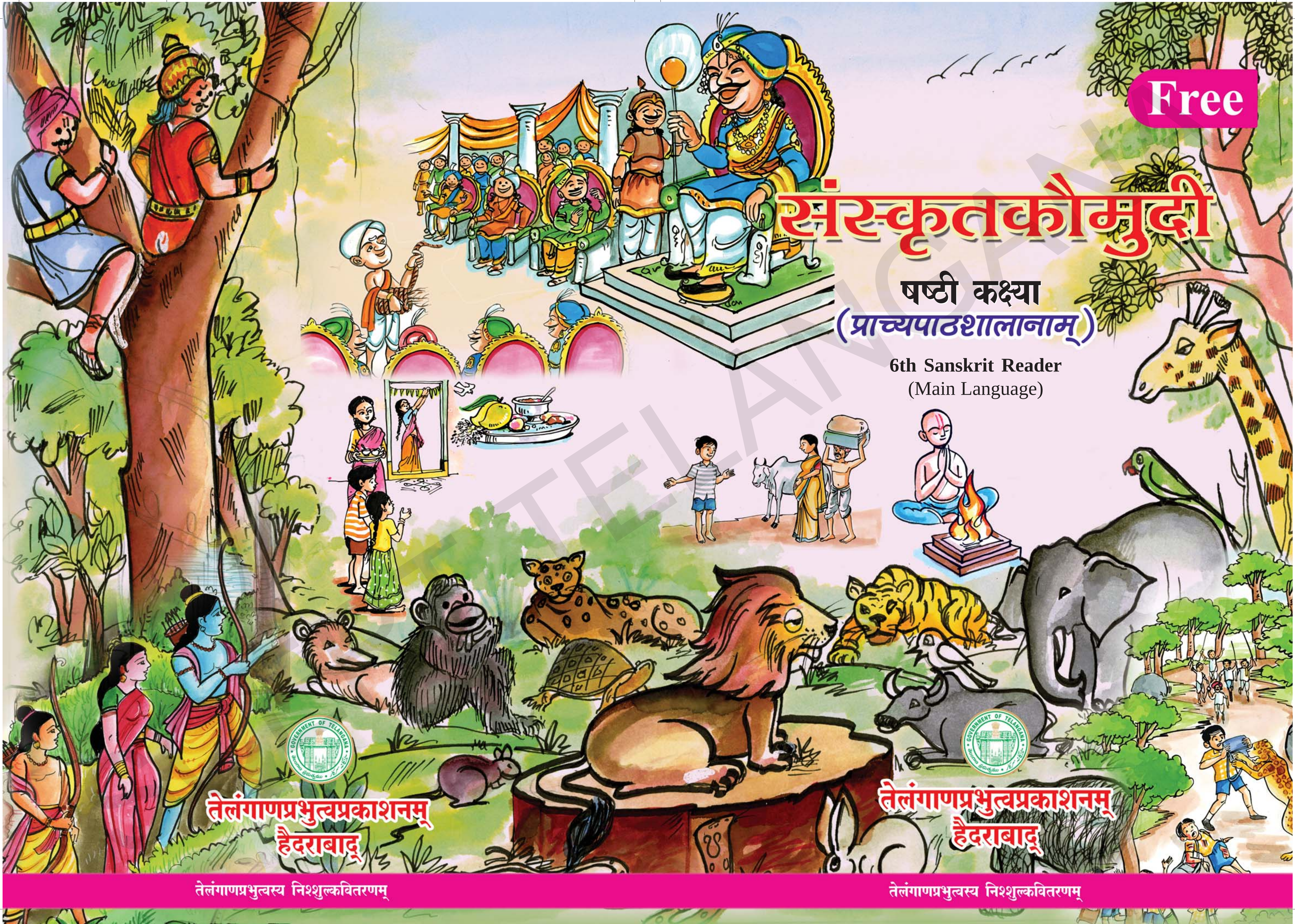

Free

संस्कृतकौमुदी

षष्ठी कक्ष्या

(प्राच्यपाठशालानाम्)

6th Sanskrit Reader

(Main Language)

TELANGANA

तेलंगाणप्रभुत्वप्रकाशनम्

हैदराबाद्

तेलंगाणप्रभुत्वप्रकाशनम्

हैदराबाद्

तेलंगाणप्रभुत्वस्य निश्शुल्कवितरणम्

పిల్లలూ! కింది అంశాలు చదవండి - సూచనల ప్రకారం చేయండి

- ప్రారంభంలో సన్నివేశచిత్రం ఉంది . ఆ చిత్రాన్ని చూసి వివిధ రకాలైన కూరగాయలను సంస్కృతంలో ఏమంటారో తెలుసుకోండి. ఉపాధ్యాయుని సహాయంతో చిత్రాన్ని గురించి మాట్లాడండి.
- సంసిద్ధతాపాఠాల్లో ఉన్న సంభాషణలను, గీతాలను ప్రతిరోజు అభ్యాసం చేయండి.
- ప్రతిపాఠంలో ముందుగా ఒక చిత్రం ఉంటుంది. ఆ చిత్రాన్ని చూడండి. దాని కింద ఉన్న ప్రశ్నలకు జవాబులను ఆలోచించి చెప్పండి.
- పాఠం చదవడానికి ముందు పాఠ్యాంశచిత్రాలను చూసి పాఠంలోని విషయాన్ని ఊహించండి. చిత్రాల ఆధారంగా సంభాషణలు చెప్పండి.
- ప్రతిరోజు పాఠాన్ని బిగ్గరగా చదవండి. మీ ఉపాధ్యాయుడు చదివేటప్పుడు జాగ్రత్తగా వినండి. మీకు తెలియని పదాలు/చదవలేకపోయిన పదాలను మీ ఉపాధ్యాయుడు ఎలా పలుకుతున్నాడో జాగ్రత్తగా వినండి. మీరు అలా చదవడానికి ప్రయత్నించండి.
- పాఠాన్ని చదివి అర్థం కాని పదాల కింద గీత గీయండి. వాటి అర్థాలను పుస్తకం చివర పదకోశంలో చూసి లేదా ఉపాధ్యాయుని అడిగి తెలుసుకోండి.
- మీ ఉపాధ్యాయుడు పాఠం చెప్పేటప్పుడు జాగ్రత్తగా వినండి, మీకు తెలియని పదాల గురించి / విషయం గురించి తప్పకుండా అడిగి తెలుసుకోండి.
- పాఠం తర్వాత ఇచ్చిన 'ఏతాని కుర్వంతు'లోని అభ్యాసాలను మీ ఉపాధ్యాయుని అడిగి తెలుసుకోండి.
- ఆ తర్వాత మీరే సొంతంగా రాయాలి.
- అభ్యాసాలలో ఇచ్చిన ప్రశ్నలకు జవాబులను గైడ్లలో గాని, ఇతరుల నోటుపుస్తకాలలో గాని చూసి రాయకూడదు. ఎందుకంటే దాని వల్ల మీకు సొంతంగా రాయడం రాకుండా పోతుంది.
- అభ్యాసాలలో ఇచ్చిన వ్యాకరణాంశాలు మీకు అర్థంకావడానికి మొదట ఉదాహరణలు ఇచ్చారు. వాటి ఆధారంగా అర్థం చేసుకొని చేయండి.
- స్వీయరచనా, సర్జనాత్మకవ్యక్తీకరణమ్, పరియోజనాకార్యమ్, ప్రశంసలకు సంబంధించిన అభ్యాసాల గురించి ముందుగా ఉపాధ్యాయుడు చర్చ నిర్వహిస్తాడు. మీరు ఆ చర్చలో పాల్గొనండి. తెలియని విషయాలను అడిగితెలుసుకోండి. తర్వాత మీరే సొంతంగా అభ్యాసాలను రాయండి. అవసరమైతే మీ తోటి వారితో కలిసి చేయండి.
- మీరు రాసిన జవాబులను తరగతిగదిలో చదివి వినిపించండి. చేసిన ప్రాజెక్టుపనులను ప్రదర్శించండి. మీ ఉపాధ్యాయుడు ఇచ్చిన సూచనల ప్రకారం సరిచేసుకోండి. సరిచేసుకున్న తర్వాతనే నోటు పుస్తకాలలో రాయండి.
- పాఠం చివర 'స్వీయమూల్యాంకనమ్' అనే పట్టిక ఉంది. ఈ పట్టికలోని ఒక్కొక్క వాక్యాన్ని చదవండి. చేయగల్గితే **ఔనని**, చేయలేకపోతే **కాదని** గుర్తించండి. మీరు చేయలేని వాటి గురించి మీ ఉపాధ్యాయుని అడిగి మళ్ళీ అభ్యాసం చేయండి.
- పుస్తకంలో 'పఠంతు-నందంతు' పేరుతో మీకోసం కథలు, గేయాలు, ఇచ్చారు. వీటిని మీరే సొంతంగా చదవండి, ఆనందించండి.
- పుస్తకంలో 'ఛాత్రైః సాధితవ్యాని సామర్థ్యాని' ఉన్న పేజిని చదవండి. దీనిలో ఉన్న సామర్థ్యాలనన్నింటినీ మీరు ఈ తరగతి పూర్తి అయ్యేసరికి చేయగలగాలి.
- పాఠశాలలో మీ స్నేహితులతో, ఉపాధ్యాయులతో సంస్కృతంలోనే మాట్లాడడానికి ప్రయత్నించండి.

एतानि कुर्वन्तु

अधः दत्तानि चित्राणि पश्यन्तु।
पाठेषु एतादृशचित्राणि यत्र यत्र सन्ति तत्र तत्र दत्तानां सूचनानाम् अनुसारं क्रियाः कुर्वन्तु।

श्रुण्वन्तु, विचिन्त्य वदन्तु

पठन्तु, अवगच्छन्तु, व्यक्तीकुर्वन्तु

लेखनं, स्वीयरचना

पठन्तु-लिखन्तु

चिन्तयन्तु -लिखन्तु

पदजालाभिवृद्धिः, भाषाक्रीडाः

व्याकरणांशाः

सर्जनात्मकव्यक्तीकरणम्

परियोजनाकार्यम्

प्रशंसा

स्वीयमूल्याङ्कनम्

SCERT TELANGANA

संस्कृतकौमुदी

षष्ठी कक्ष्या

(प्राच्यपाठशालानाम्)

प्रधानसम्पादकः

आचार्य विरिवेण्टि मुरलीधरशर्मा
शिक्षाविभागः
राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्
(मानितविश्वविद्यालयः)
तिरुपतिः

सम्पादकः

ए.गिरिहरनाथबाबु
सहाध्यापकः (संस्कृतम्)
प्रभुत्वोन्नतपाठशाला
वेङ्गलरावुनगर्, हैदराबाद्.

संयोजिका

श्रीमती के.आर्.टि.एल्.ज्योतिर्मयी
उपन्यासिका
राज्यविद्यापरिशोधनशिक्षणसंस्था
हैदराबाद्.

पाठ्यपुस्तकविकासमुद्रापकसमितिः

प्रधाननिर्वहणाधिकारिणी

श्रीमती बि.शेषुकुमारी
सञ्चालिका
राज्यविद्यापरिशोधनशिक्षणसंस्था,
हैदराबाद्.

निर्वाहकः

डा॥ नन्नूरु उपेन्द्र् रेड्डि
आचार्यः, विद्याप्रणालिकापाठ्यपुस्तकविभागः
राज्यविद्यापरिशोधनशिक्षणसंस्था,
हैदराबाद्.

प्रधानव्यवहारनिर्वाहकः

श्री बि.सुधाकरः
सञ्चालकः
प्रभुत्वपाठ्यपुस्तकमुद्रणालयः,
हैदराबाद्.

तेलंगाणप्रभुत्वप्रकाशनम्

सत्यमेव जयते
विद्या ददाति विनयम्

धर्मो रक्षति रक्षितः
कृषितो नास्ति दुर्भिक्षम्

तेलंगाणप्रभुत्वस्य निश्शुल्कवितरणम् 2018-19

SCERT TELANGANA

© Government of Telangana, Hyderabad

First Published 2012
New Impressions 2014, 2015, 2016, 2017, 2018

All rights reserved

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior permission in writing of the publisher, nor be otherwise circulated in any form of binding or cover other than that in which it is published and without a similar condition including this condition being imposed on the subsequent purchaser.

The copy right holder of this book is the Director of School Education, Hyderabad, Telangana.

This Book has been printed on 70 G.S.M. SS Maplitho
Title Page 200 G.S.M. White Art Card

तेलंगाणप्रभुत्वस्य निःशुल्कवितरणम् 2018-19

Printed in India
at the Telangana Govt.Text Book Press,
Mint Compound, Hyderabad,
Telangana.

SCERT TELANGANA

पुरोवाक्

संस्कृतं भारतीयानां सांस्कृतिकभाषा। अस्माकं प्राचीनर्षीणाम् अपारज्ञानसम्पत्, अपूर्वजीवनानुभवाः क्रान्तिदर्शनञ्च संस्कृतभाषया अभिव्यक्तीकृतम्। संहिताः, उपनिषदः, स्मृतयः, पुराणानि, इतिहासाः, काव्यानि इत्यादिभिः साहित्यस्य विविधरूपैः तेषां महती ज्ञानसम्पत् परम्परागतसंस्कृतिश्च संस्कृतभाषायां सुरक्षिता अस्ति। न केवलं वैदिकाचारसंहितापरं भौतिक-रसायन-गणित-खगोलादिशास्त्रीयविषयाः, व्यक्तेः शीलनिर्माणाय अपेक्षितानि आदर्शजीवनसूत्राणि च संस्कृते महर्षिभिः निक्षिप्तानि। अतः भारतीयायाः सनातनसंस्कृतेः परिरक्षणाय, परिपोषणाय अनुसरणाय च संस्कृतभाषाध्ययनम् अतितराम् आवश्यकम्।

द्रविडभाषाः परित्यज्य सर्वा अपि भारतीयभाषाः संस्कृतादुत्पन्नाः। द्रविडभाषाः अपि संस्कृतेन नितरां प्रभाविताः। बहुभाषाधिगमावसरे संस्कृतभाषा छात्राणाम् अत्यन्तोपकारिणी भवितुमर्हति। अतः भारतीयायां बहुभाषिकतायां संस्कृतभाषायाः स्थानम् अविभाज्यम् अनिवार्यञ्च।

संस्कृताध्ययनेन न केवलम् अन्यभाषाज्ञानं, प्रत्युत गणित-विज्ञान-समाजशास्त्रादिशास्त्रेषु परिनिष्ठितपदानाञ्च अवगमनं सुशकं भवति।

पाठ्यचर्यायां प्रथमभाषया सह संस्कृतस्यापि स्थानं कल्पितं प्राच्यपाठशालासु। 1985 तमवर्षस्य अनन्तरम् अचिरे काले अर्थात् 2009 तमे वर्षे षष्ठकक्ष्यायाः नूतनं संस्कृतपुस्तकं समारचितम्। एतन्मध्ये N C F 2005, R T E 2009, तेलंगाणराज्यस्य विद्याप्रणालिकापत्रम् (2011) इत्येतान् आधृत्य भाषाधिगमस्य मौलिकसूत्राणि समारचितानि। तानि विमृश्य विद्यालयस्तरीया पाठ्यचर्या पुनारचिता। इत्थं नूत्नतया संरचितां पाठ्यचर्यामनुसृत्य ऐषमः प्राच्यपाठशालाधारायां षष्ठ-सप्तमकक्ष्ययोः नूतनसंस्कृतपाठ्यपुस्तके संरचिते। एषु पाठ्यपुस्तकेषु कथाः, सम्भाषणानि, गीतानि, श्लोकाः, निबन्धाः इत्यादिषु दैनन्दिनजीवने प्रयुज्यमानासु भाषाप्रक्रियासु पाठाः रचिताः। पञ्चवर्णरञ्जितमिदं पाठ्यपुस्तकं छात्रेषु संस्कृताध्ययनविषये अभिनवमुत्साहं परिपूरयिष्यतीति निश्चप्रचम्। श्रवण-भाषण-पठन-लेखन-कौशलानां विकासार्थं समुचिताः अभ्यासाः पुस्तकेऽस्मिन् प्रकल्पिताः। तथैव सर्जनात्मकपरियोजनादिकार्याणां विभिन्नाभ्यासाः समारचिताः। प्रत्येकमपि पाठस्यान्ते स्वार्जितज्ञानकौशलादीनां मूल्याङ्कनार्थं समुचितं स्थानं समुपकल्पितमत्र।

संस्कृतभाषाध्ययने अध्यापकानां दायित्वम् इतरभाषाध्यापकानां दायित्वमतिशेते। छात्राः संस्कृतकक्ष्यायामेव संस्कृतं शृण्वन्ति, नान्यत्र। अतस्तेषु संस्कृतसम्भाषणकौशलविकासः सुदुष्करः। अतो हेतोः अध्यापकाः स्वच्छात्रेषु संस्कृतसम्भाषणकौशलविकासार्थं सर्वविधप्रयत्नान् कुर्युः। एतत् मनसिकृत्य पुस्तकेऽस्मिन् सरलसम्भाषणार्थं संसिद्धतापाठाः गीतानि च स्थापितानि।

पाठ्यपुस्तकस्यास्य रूपकल्पने उपकृतवद्भ्यः सम्पादकेभ्यः, अध्यापकेभ्यः, विषयनिपुणेभ्यः, चित्रकारेभ्यः, उट्टङ्कवेभ्यः संस्थेयं हार्दान् धन्यवादान् व्याहरति। पुस्तकेऽस्मिन् उत्तमकथागीतादीनां सन्निवेशनार्थम् अनुमतिं प्रदाय उपकृतवत्यै संस्कृतभारत्यै विशेषकार्तज्ञ्यम् आविष्करोति।

पाठ्यचर्यायाः रूपकल्पने सहकृतवते देहलीविश्वविद्यालयस्य आचार्यस्य डा. रमाकान्त-अग्निहोत्रिमहोदयाय परामर्शकेभ्यश्च धन्यवादाः। पाठ्यपुस्तकमिदं भाव्यध्ययनाय आवश्यकनैपुण्यं विकासयितुम् उपकरिष्यतीति दृढं विश्वसिमि।

इति

श्रीमती बि.शेषुकुमारी
सञ्चालिका
राज्यविद्यापरिशोधनशिक्षणसंस्था, हैदराबाद्

SCERT TELANGANA

अध्यापकेभ्यः सूचनाः

- पुस्तकेऽस्मिन् छात्रैः साधितव्यानां सामर्थ्यानां सूचिका संयोजिता । तानि सामर्थ्यानि छात्रैः साधितव्यानि इत्यस्मिन् विषये अध्यापकैः दायित्वं स्वीकरणीयम् ।
- प्रथमभागे संसिद्धतापाठाः सन्ति । तेषां साहाय्येन छात्राः मौखिकसम्भाषणानि कुर्युः। तत्र अध्यापकानां दायित्वमधिकमस्ति ।
- प्रत्येकस्मिन् पाठान्ते अभ्यासाः सन्ति । पाठ्यांशबोधनेन साकम् अभ्यासाः विधिना छात्रैः कारयितव्याः। यतः तत्रस्थसामर्थ्यानि तैः साधनीयानि ।
- प्रत्येकं पाठस्यारम्भे उन्मुखीकरणचित्रं/सन्दर्भचित्रम् अस्ति । तत् चित्रमुद्दिश्य छात्रैः सम्भाषणं कारयितव्यम् । दत्तान् प्रश्नान् अतिरिच्य अन्यप्रश्नाः प्रष्टव्याः । तथा उन्मुखीकरणं कृत्वा पाठः पाठनीयः।
- वैयक्तिकरूपेण धारया च छात्रैः पाठ्यांशवाचनं कारयितव्यम् । अध्यापकाः स्पष्टोच्चारणेन पाठं पठित्वा छात्रेषु स्पष्टोच्चारणस्य कल्पनां दद्युः।
- पाठनात् पूर्वमेव श्लोक-गीतादीन् छात्रान् श्रावयन्तु । तेषाम् उच्चारणं गीतालापनं च छात्रैः कारयन्तु ।
- सम्भाषणरूपान् पाठान् साभिनयं पाठयन्तु। तत्र वैयक्तिकनिरीक्षणमावश्यकं भवेत् ।
- व्याकरणम् अनुप्रयुक्तरूपेणैव पाठयितव्यम् । तथा विधिना अभ्यासाः कारयितव्याः ।
- कक्ष्यायां ८०% छात्रैः निर्दिष्टसामर्थ्यप्राप्तेः अनन्तरम् अन्यपाठः पाठनीयः। प्रतिमासं विभाजितकालांशेषु प्रणाल्यनुगुणं बोधनाभ्यासप्रक्रिये निवेदनीये ।
- सामर्थ्यानुगुणाभ्यासानां पाठनार्थं तेषां निर्वहणविधानम् अत्र दीयते ।

  श्रृण्वन्तु, विचिन्त्य वदन्तु - सम्पूर्णकक्ष्यायाः कृत्यनिर्वहणम् ।

  पठन्तु, अवगच्छन्तु, व्यक्तीकुर्वन्तु - गणरूपेण वा वैयक्तिकरूपेण वा कृत्यनिर्वहणम् ।

  पदजालाभिवृद्धिः, भाषाक्रीडाः - एतत् गणकृत्यम् । अत्र वैयक्तिकरूपेण निरीक्षणं करणीयम् ।

  व्याकरणांशाः - पूर्णकक्ष्यायै कृत्यं निर्वोढव्यम्। अनन्तरं वैयक्तिकरूपेण निरीक्षणमावश्यकम्।

  स्वीयरचना, सर्जनात्मकव्यक्तीकरणम्, परियोजनाकार्यम्, प्रशंसा इत्येतानि सामर्थ्यानि उद्दिश्य लेखनार्थं सम्पूर्णकक्ष्यायां सूचनाः देयाः । तदनन्तरं छात्रैः तत्रस्थाः अभ्यासाः कारयितव्याः । छात्रैः लेखनानन्तरं चर्चापद्धत्या समीकुर्यात् । तदनन्तरं स्वीयपुस्तिकासु लेखितुं समादिशेत् ।

  स्वीयमूल्याङ्कनम् - तत्रत्यान् अंशान् आधारीकृत्य स्वयं छात्राः मूल्याङ्कनं कुर्युः। तदर्थं ते अध्यापकैः प्रोत्साहनीयाः।
- पाठ्यांशबोधनसमये अधः दत्तानि सोपानानि अनुसरणीयानि ।

  I. **उपोद्घातः** - स्वागतभाषणम्, उन्मुखीकरणम्, शीर्षिकाप्रकटनम्, नेपथ्यम् ।

  II. **पाठ्यांशबोधने / सामर्थ्येषु अवगमनम्** - चित्राण्युद्दिश्य भाषणम्, अध्यापकस्य आदर्शपठनम्, छात्राणां बाह्यपठनम्, छात्रैः अर्थसङ्ग्रहणम्, पाठितविषये चर्चा, अवगमनम्।

SCERT TELANGANA

III. **अवगमनपरिशीलनम्** - पाठितविषयेषु छात्रावगमनपरिशीलनम् ।

IV. **गृहकार्यम्** - (परियोजनाकार्य-प्रशंसा-बोधितविषयाणां सम्बद्धं गृहकार्यम्)

- प्रत्येकमपि पाठेन साधितव्यानां सामर्थ्यानां साधनाय प्रणाली संरचनीया । संस्कृते पाठ्यप्रणाली अधो दत्तप्रकारेण निर्मातव्या ।

  १. पाठस्य नाम -

  २. पाठं बोधयितुम् आवश्यककालांशाः -

  ३. साधितव्यानि सामर्थ्यानि -

  ४. कालांशानुसारं विभागः -

कालांश-सङ्ख्या	बोधनांशः	बोधनव्यूहाः	सामग्री संसाधनानि	छात्रेभ्यः दीयमानः अभ्यासः, गृहकार्यञ्च

  ५. पाठ्यबोधनार्थम् आवश्यकतातिरिक्तसमाचारसङ्ग्रहणम् (अध्यापककृत्यम्)।

  ६. पाठ्यबोधनानन्तरम् अध्यापकस्य प्रतिस्पन्दनानि (अनुभवाः, अनुभूतयश्च) ।

- एवम् 'एतानि कुर्वन्तु' इति शीर्षिकागतांशेषु एकैकं कतिभिः छात्रैः कृतमिति परिशीलयेत् । आवश्यकतानुसारं प्रत्याम्नायबोधनं निर्वोढव्यम् ।
- सामर्थ्यसाधनार्थं कदापि मार्गदर्शिकाम् (Guide), अध्ययनसामग्रीं (Study material) दृष्ट्वा अभ्यासानां लेखनं न कारयेत् । छात्रैः यद्येवं दृष्ट्वा लिख्यते तर्हि अङ्काः न प्रदीयन्तेति वदेत् । स्वीयबुद्ध्या लिखितांशानेव परिशीलयेत् ।
- निरन्तरसमग्रमूल्याङ्कनविध्यनुसारं छात्रप्रगतिं प्रतिदिनं निर्धारितसामर्थ्यानां प्रकारेण पञ्जीकुर्यात् । एतदर्थं प्रत्येकपञ्जीकरणपुस्तिका स्थापनीया ।
- निरन्तरसमग्रमूल्याङ्कनविधानेन जूलै, आगस्ट्, नवम्बर्, फिब्रवरीमासेषु आयोज्यमाननिर्माणात्मक-मूल्याङ्कनेषु छात्राणां भागग्रहणपरिशीलनं (१०अङ्काः), लिखितविषयाः (१०अङ्काः), कृतपरियोजनाकार्याणि (१० अङ्काः), लघुपरीक्षा (२० अङ्काः) चेति चतुर्भिः अंशैः छात्रप्रगतिं निधार्य छात्रप्रगतिसूचकपुस्तिकासु पञ्जीकरणं कुर्यात् । एतदर्थं प्रत्येकच्छात्रप्रगतिपञ्जीकरणपुस्तिका समुपस्थापनीया ।
- सेप्टेम्बर्/अक्टोम्बर्, डिसेम्बर्/जनवरी, एप्रिल्मासेषु आयोज्यमानसङ्ग्रहणात्मकमूल्याङ्कनार्थम् अध्यापकैरेव स्वयं सामर्थ्याधारितप्रश्नपत्रं निर्मातव्यम् ।
- सरलसूक्तिभिः, हितोक्तिभिः कक्ष्यायां पाठशालायां च संस्कृतवातावरणं स्रष्टुं प्रयत्नः करणीयः।
- न केवलं कक्ष्यायाम् प्रत्युत बाह्यपरिसरेऽपि लघुसंस्कृतपदैः सम्भाषणं कर्तुं छात्राः प्रोत्साहनीयाः।

SCERT TELANGANA

वन्दे मातरम्

- बङ्किञ्चन्द्र छटर्जी

वन्दे मातरम्, वन्दे मातरम्
सुजलां सुफलां मलयजशीतलाम्
सस्यश्यामलां मातरं वन्दे मातरम्
शुभ्रज्योत्स्नापुलकितयामिनीम्
फुल्लकुसुमितद्रुमदलशोभिनीम्
सुहासिनीं सुमधुरभाषिणीम्
सुखदां वरदां मातरं वन्दे मातरम्

पठत संस्कृतम्

- श्री मञ्जुनाथशर्मा

पठत संस्कृतं, वदत संस्कृतम्
लसतु संस्कृतं चिरं गृहे गृहे च पुनरपि ॥ पठत॥

ज्ञानवैभवं वेदवाङ्मयम्
लसति भवभयापहारि यत्र मुनिभिरार्जितम्
कीर्तिरार्जिता यस्य प्रणयनात्
व्यास-भास-कालिदास-बाण मुख्यकविभिः ॥ पठत॥

स्थानमूर्जितं यस्य मन्वते
वाग्विचिन्तका हि वाक्षु यस्य वीक्ष्य मधुरताम्
यद्विना जना नैव जानते
भारतीयसंस्कृतिं सनातनाभिधां वराम्॥ ॥ पठत॥

जयतु संस्कृतं संस्कृतिस्तथा
संस्कृतस्य संस्कृतेश्च प्रणयनाच्च मनुकुलम्
जयतु संस्कृतं, जयतु मनुकुलम्
जयतु जयतु संस्कृतं, जयतु जयतु मनुकुलम्॥ ॥ पठत॥

SCERT TELANGANA

राष्ट्रियगीतम्

- रवीन्द्रनाथ् ठागूर्

जनगणमन अधिनायक जय हे!
भारतभाग्यविधाता!
पञ्जाब सिन्धु गुजरात मराठा,
द्राविड उत्कल वङ्गा!
विन्ध्य हिमाचल यमुना गङ्गा,
उच्चलजलधितरङ्गा!
तव शुभ नामे जागे!
तव शुभ आशिष मागे!
गाहे तव जय गाथा!
जनगणमङ्गलदायकजय हे
भारतभाग्यविधाता!
जय हे! जय हे! जय हे!
जय जय जय जय हे!

प्रतिज्ञा

- पैडिमर्रि वेंकट सुब्बाराव

भारतदेशः मम मातृभूमिः। भारतीयास्सर्वे मम सहोदराः।

अहं मम देशं प्रीणामि। सुसम्पन्ना, बहुविधा भारतीया सांस्कृतिकसम्पत् मम गर्वकारणम्। तस्याः योग्यजनो भवितुं सर्वदा अहं परिश्रमं करोमि।

मम मातापितरौ, उपाध्यायान्, ज्येष्ठान् सर्वान् च पूजयामि। सर्वैः सह सगौरवं व्यवहरामि।

मम देशस्य विषये, प्रजानां विषये सेवानिरतिं भजामि। जन्तूनां विषये दयालुः भवामि इति च प्रतिज्ञां करोमि।

सर्वेषां श्रेयोऽभिवृद्धयः एव मम आनन्दस्य कारणम्।

तेलंगाणप्रभुत्वस्य निश्शुल्कवितरणम् 2018-19

रचयितारः

श्रीमती के.आर्.टि.एल्.ज्योतिर्मयी,
उपन्यासिका,
राज्यविद्यापरिशोधनशिक्षणसंस्था,
हैदराबाद्.

डा॥ वि.सुब्रह्मण्यम्,
उपसञ्चालकः,
संस्कृत अकाडमी,
उस्मानिया विश्वविद्यालयः, हैदराबाद्.

ए. गिरिहरनाथबाबु,
सहाध्यापकः (संस्कृतम्)
प्रभुत्वोन्नतपाठशाला,
वेङ्गलरावुनगर्, हैदराबाद्.

श्रीमती मादिराजु विजयलक्ष्मीः,
विश्रान्तसंस्कृताध्यापिका,
श्री मलयालस्वामिसंस्कृतपाठशाला,
कोवेलकुण्ट्ल, कर्नूल् जिल्ला.

डा॥ धूलिपाल रामकृष्णः,
संस्कृतविभागाध्यक्षः,
मारिस् स्टेल्ला कलाशाला,
विजयवाडा, कृष्णा जिल्ला.

डा॥ वै.नागेन्द्रम्मा,
संस्कृताध्यापिका,
श्रीरामकृष्णसंस्कृतपाठशाला,
श्रीकृष्णगीताश्रमम्, प्रोद्दुटूरु, कडप जिल्ला.

श्रीमती वै.दामोदरम्मा,
संस्कृताध्यापिका,
चौडेश्वरीदेवीप्राच्यपाठशाला,
कडप.

तुर्लपाटि शिवरामकृष्णः,
संस्कृताध्यापकः,
दिल्ली पब्लिक् स्कूल्,
नाचारम्, हैदराबाद्.

डि.रवीन्द्रः,
संस्कृताध्यापकः,
भवगवद्गीताविद्यालयः,
वरङ्गल्.

डा॥ मरुधूरि नरसिंहाचार्यः,
सहाध्यापकः (संस्कृतम्),
गान्धीजीनगरपुरपालकोन्नतपाठशाला,
विजयवाडा, कृष्णा जिल्ला.

परामर्शकमण्डली

कोडेम्पूडि अप्पारावु,
संस्कृतोपन्यासकः,
श्री शारदा सन् फ्लवर् जूनियर् कलाशाला,
चल्लपल्लि, कृष्णा जिल्ला.

डा॥ दोर्बल प्रभाकरशर्मा,
विश्रान्तप्राचार्यः,
संस्कृतकलाशाला,
कोव्वूरु, पश्चिमगोदावरी जिल्ला.

श्रीमती एन्.सरोजनी देवी,
उपन्यासिका,
राज्यविद्यापरिशोधनशिक्षणसंस्था,
हैदराबाद्.

सुवर्ण विनायकः,
संयोजकः,
राज्यविद्यापरिशोधनशिक्षणसंस्था,
हैदराबाद्.

चित्रकाराः

सय्यद् हस्मतुल्ला, चित्रलेखनाध्यापकः, प्रभुत्वोन्नतपाठशाला, खाजीपेट्, वरङ्गल् जिल्ला.

कूरेल्ल श्रीनिवास्, तेलुगु अध्यापकः, जिल्लापरिषदः उन्नतपाठशाला, पोचम्पल्लि, नल्गोण्ड जिल्ला.

बि.किशोर् कुमार्, अध्यापकः, प्रभुत्वोवन्नतपाठशाला, अल्वाल, नल्गोण्ड जिल्ला.

टि.वि.रामकिषन्, चित्रलेखनाध्यापकः, जिल्लापरिषदः उन्नतपाठशाला, थाड्कपल्लि, मेदक् जिल्ला.

बीर श्रीनिवास्, प्राथमिकाध्यापकः, मण्डलपरिषदः प्राथमिकपाठशाला, वेलूरु, खम्मं जिल्ला.

वड्डेपल्लि वेङ्कटेश्, प्राथमिकाध्यापकः, प्राथमिकपाठशाला, सोमवरम्, नल्गोण्डजिल्ला.

जे.वेङ्कट स्वामी, सहाध्यापकः, प्रभुत्व उपाध्यायशिक्षणकलाशाला, महबूबूनगर्

के.बाबु, प्राधानाध्यापकः, जिल्लापरिषदः उन्नतपाठशाला, वज्रुपल्लि, निजामाबाद् जिल्ला.

उट्टङ्ककः

भुवनगिरि वेङ्कटलक्ष्मीनारायणः, शोधच्छात्रः, शिक्षाविभागः, राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः.

SCERT TELANGANA

विषयसूची

पाठस्य नाम	प्रक्रिया	मासः	पृष्ठसङ्ख्या
प्रथमभागः			
संसिद्धतापाठाः		जून्, जुलै	1-8
१. सरला संस्कृतभाषा	(गीतम्)	जुलै	9-18
२. बुद्धिरेवगरीयसी	(कथा)	जुलै	19-27
❀ पुत्री मम खलु निद्राति	(गीतम्)	-	28
द्वितीयभागः			
३. साहसबालकः	(वास्तविकघटना)	आगष्ट्	29-36
४. अग्निः वायुश्च	(श्लोकाः)	आगष्ट्	37-46
५. श्रीरामवनप्रस्थानम्	(श्लोकाः)	सेप्टेम्बर्	47-56
६. परिवर्तनम्	(कथा)	सेप्टेम्बर्	57-63
❀ बलवान् कः	(कथा)	-	64
तृतीयभागः			
७. गीतोपदेशः	(श्लोकाः)	अक्टोबर्	65-72
८. आयुर्वेदः	(निबन्धः)	नवम्बर्	73-80
९. वाटिकां याम	(गीतम्)	नवम्बर्	81-90
१०. समयस्फूर्तिः	(कथा)	डिसेम्बर्	91-97
❀ वेङ्गलप्पस्य अमायिकता	(कथा)	-	98
चतुर्थभागः			
११. परिचिन्तय स्वयम्	(प्रहेलिकाः)	जनवरी	99-106
१२. नवविकासः	(कथा)	फिब्रवरी	107-116
१३. युगादिः	(निबन्धः)	फिब्रवरी	117-122
१४. सुभाषितानि	(श्लोकाः)	-	123-132
❀ विवेकी एव पण्डितः	(कथा)	-	133
पुनश्चरणम्		मार्चि-एप्रियल्	
अनुबन्धः			
शब्दाः			134-137
धातवः			138-140
पदकोशः			141-148
क्रियापदकोशः			149-150

☞ अध्यापकः 'सुभाषितानि' इति पाठे विद्यमानेषु श्लेकेषु प्रतिमासम् एकैकं श्लोकं छात्रैः अभ्यासयेत्।

❀ इत्यनेन चिह्नेन चिह्निताः अंशाः मूल्याङ्कनाय न उपयोक्तव्याः।

SCERT TELANGANA

अनेन पाठ्यपुस्तकेन छात्रैः साधितव्यानि सामर्थ्यानि

- संस्कृतध्वनीनाम् उच्चारणकौशलसम्पादनं तथा उच्चारणदोषाणाम् अवगमनम्।
- संस्कृते दीयमानसूचनानां, मार्गदर्शकानां, प्रश्नानां च अवगमनसामर्थ्यं सम्पादनीयम्।
- कथा, गीतं, निबन्धः, नाटकं, सुभाषितश्लोकाः इत्यादीन् श्रुत्वा ''श्रूयमाणविषयः एषः'' इति स्थूलरूपेण अभिव्यक्तीकरणसामर्थ्यं सम्पादनीयम्।
- छात्राः पाठस्थपात्राणां मनोभावान्, तेषु अन्तर्वर्तितभेदान् ज्ञातुं समर्थाः भवेयुः।
- छात्राः सरलगद्यांशानां, पद्यानां, कथानां श्रवणमात्रेण भावम् अवगच्छेयुः।
- सरलप्रश्नाः संस्कृतेन प्रष्टव्याः।
- ज्ञाताः-श्रुताः-दृष्टाश्च पठितांशाः क्रमरूपेण वक्तव्याः। तेषां प्रकटीकरणसामर्थ्यं च सम्पादनीयम्।
- संस्कृतसम्भाषणानां प्रदर्शनसामर्थ्यं सम्पादनीयम्।
- सरलवाक्यैः सम्भाषणसामर्थ्यं विकसनीयम्।
- नूतनपदानां सन्दर्भानुसारम् अवगमनसामर्थ्यं भावग्रहणसामर्थ्यं च।
- पदकोशं दृष्ट्वा स्वयम् अर्थानाम् अवगमनसामर्थ्यम्।
- पाठ्यांशैः सह चित्राणां तोलनसामर्थ्यं विश्लेषणसामर्थ्यं च।
- भावानुगुणं श्लोकपठनसामर्थ्यम् अर्थावगमनसामर्थ्यं च।
- संस्कृतवाक्यरचनाशैल्याः, मातृभाषावाक्यारचनाशैल्याः च तोलनसामर्थ्यम्।
- संस्कृत-मातृभाषयोः पदानां मध्ये अर्थभेदावगमनम्,सारूप्ययोः अवगमनपूर्वकं तोलनसामर्थ्यम्।
- संस्कृत-मातृभाषयोः सम्बद्धप्रक्रियाणां तोलनावगनसामर्थ्ये।
- दृष्ट-श्रुत-पठितांशान् अनुसृत्य प्रश्नानां समाधानलेखनसामर्थ्यम्।
- चित्राधारेण सरलसंस्कृतवाक्यरचनासामर्थ्यम्।
- वचनानुसारं संज्ञाक्रियापदानां परिवर्तनसामर्थ्यम्।
- सरलसंस्कृतांशानां मातृभाषया अनुवादकरणसामर्थ्यम्।
- सङ्घटनानुसारं क्रमरूपेण व्यस्तवाक्यानां लेखनसामर्थ्यम्।
- पुरुषत्रये कालत्रये च वचनद्वयमुपयुज्य सरलवाक्यरचनासामर्थ्यम्।
- सन्धिपदानां विघटनसंयोजनसामर्थ्यम्।
- कालानुसारं लकारचतुष्टये क्रियापदप्रयोगसामर्थ्यम्।
- समानार्थकानां, विलोमशब्दानां ज्ञानम्।
- रागभावसहितं गीतानां, श्लोकानाम् गानसामर्थ्यम्।
- स्वीयपरिस्थितेः स्वीयपरिचयस्य च लेखनसामर्थ्यम्।
- दैनन्दिनीलेखनसामर्थ्यम्।
- वस्तूनां प्रतिरूपाणां सज्जीकरणसामर्थ्यम्, तेषां प्रदर्शनसामर्थ्यम्।
- मातृभाषासम्बद्धानां तथा इतरभाषासम्बद्धानां गीतानां कृत्यानां च सङ्कलनावगमनसामर्थ्यम्।
- संस्कृते तथा इतरभाषासु वचनभेदज्ञानावगमनम्।
- पदच्छेद-पदयोजनाभ्याम् उच्चारणे तथा लिप्यां सम्भूयमानानां परिणामानाम् अवगमनं तथा सूत्रीकरणसामर्थ्यञ्च ।

प्रथमभागः

संसिद्धतापाठः

गीतम् - १

एहि सुधीर !

एहि सुधीर! एहि सुविक्रम!
खेलनाङ्गणं गच्छाम ।
धावन-कूर्दन-चलनैः खेलैः
वज्रकायतां विन्दाम ॥

एहि सुशीले! एहि मृणालिनि!
पुष्पवाटिकां गच्छाम ।
विविधैः कुसुमैर्विधाय मालां
विघ्नविनाशकमर्चाम ॥

एहि दिनेश! प्रणव! गणेश!
ज्ञाननिधिं सञ्चिनुयाम ।
एहि शारदे! गिरिजे! वरदे!
ज्ञानवारिधौ विहराम ॥

तन्वा मनसा हितं चरन्तः
सदा गुरून् अनुगच्छाम ।
भारतमातुः सेवासक्ताः
देशहितार्थं जीवाम ॥

- जनार्दन हेगडे

SCERT TELANGANA

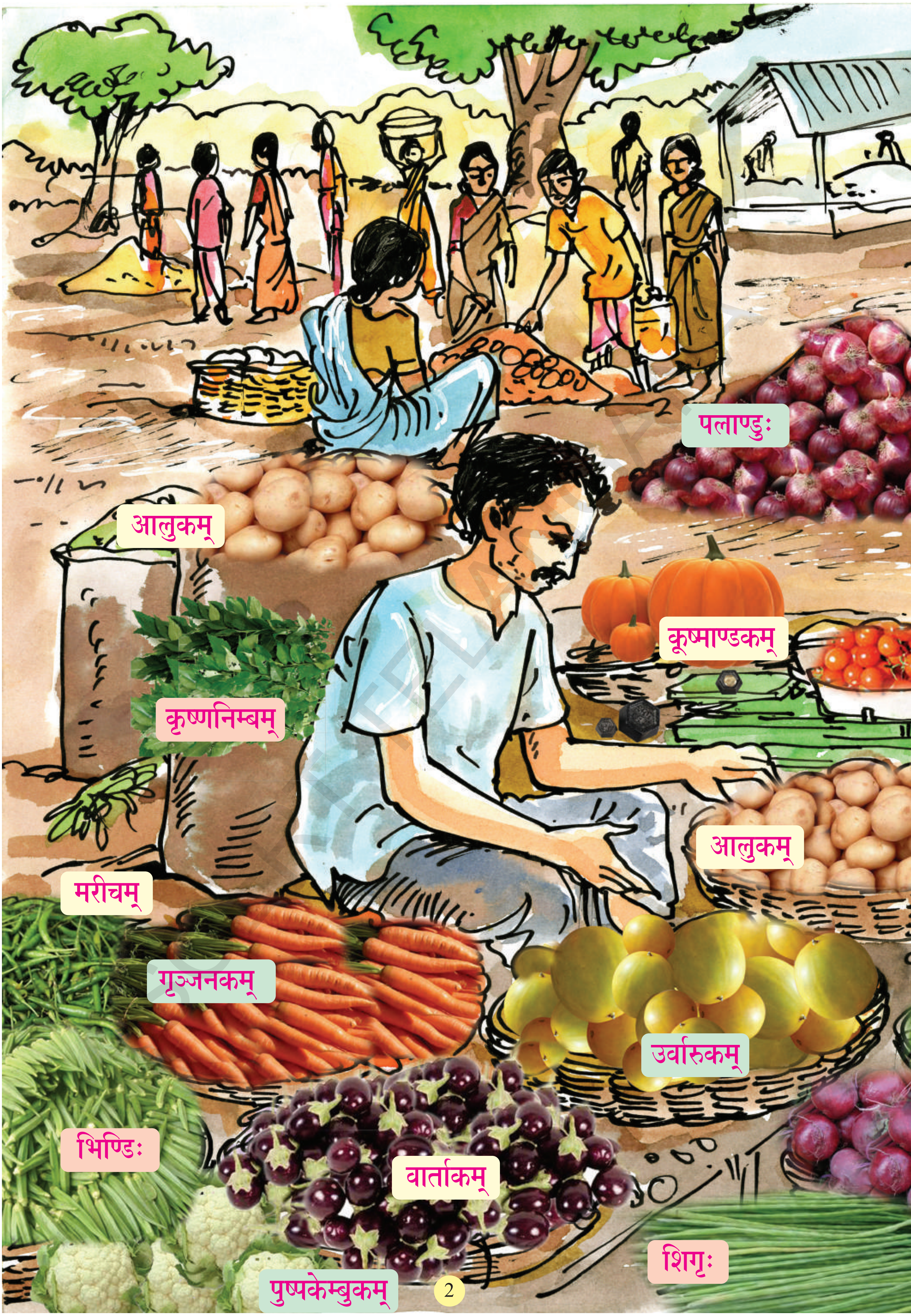
पलाण्डुः
आलुकम्
कूष्माण्डकम्
कृष्णनिम्बम्
आलुकम्
मरीचम्
गृञ्जनकम्
उर्वारुकम्
भिण्डिः
वार्ताकम्
शिगॄः
पुष्पकेम्बुकम्

छात्रैः अधस्तनं चित्रम् उद्दिश्य सम्भाषणं कारयितव्यम्।

चित्रे महिला बालकेन सह किमर्थम् आगतवती? आपणे के के शाकाः सन्ति? पीतवर्णशाकः कः?

भवतः/भवत्याः समीपापणे के के शाकाः लभ्यन्ते?

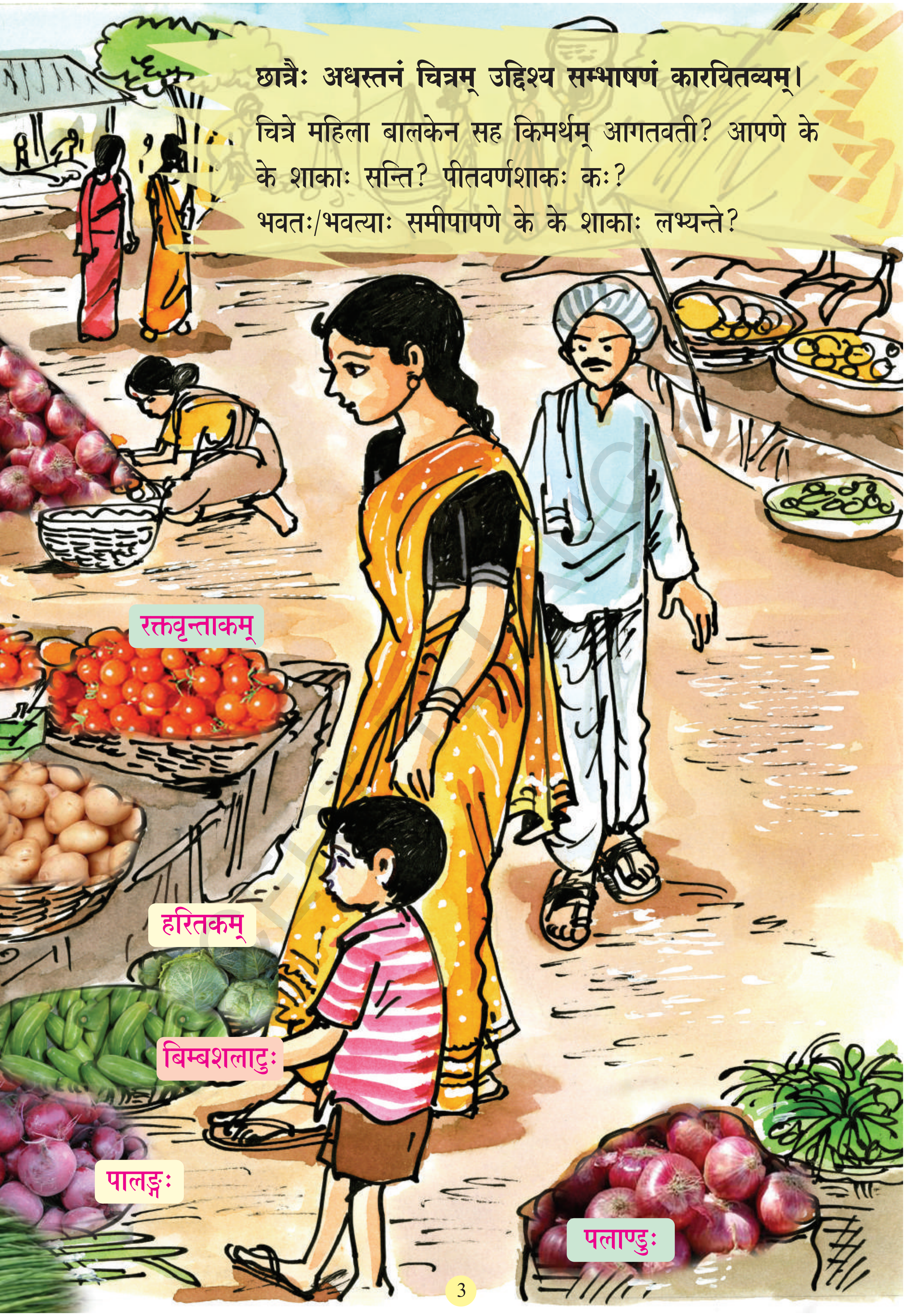

सम्भाषणाभ्यासः - १

(स्वपरिचयः)

अध्यापकः षष्ठकक्ष्यायां प्रविशति।

छात्राः - महोदय! नमस्काराः।

अध्यापकः - आयुष्मन्तः भवन्तु। एषः प्रथमसंस्कृतकालांशः। सर्वेषां परस्परपरिचयः आवश्यकः। मम नाम दत्तात्रेयः। भवतः नाम किम् ?

रमेशः - मम नाम रमेशः ।

अध्यापकः - भवत्याः नाम किम् ?

प्रतिमा - मम नाम प्रतिमा ।

अध्यापकः - मम जनकस्य नाम महेशः, मम जनन्याः नाम कला । भवतः जनकस्य जनन्याः च नाम किम् ?

गोपालः - मम जनकस्य नाम जगन्नाथः। मम जनन्याः नाम गौतमी।

अध्यापकः - भवत्याः जनकस्य जनन्याः च नाम किम् ?

भाग्या - मम जनन्याः नाम सत्यवती। मम जनकस्य नाम सत्यनारायणः।

अध्यापकः - अहं गान्धीनगरे वसामि । भवान् कुत्र वसति ?

प्रसादः - अहं आटोनगरे वसामि ।

अध्यापकः - भवती कुत्र वसति ?

शारदा - अहं गिरिनगरे वसामि ।

अध्यापकः - एवं सर्वे परस्परं परिचयं कुर्वन्तु।

SCERT TELANGANA

सम्भाषणाभ्यासः - २

(एषः, सः, एषा, सा ....)

सुरेशः - हरिः ओम्! नमस्कारः। मम नाम सुरेशः। अहं नूतनः छात्रः। अद्य एव पाठशालां प्रविशामि। भवतः नाम किम्?

रविः - मम नाम हरिः। अहम् अत्र एव पठामि। इतःपूर्वं भवान् कुत्र अपठत्(पठितवान्)?

सुरेशः - अहं गायत्रीसंस्कृतपाठशालायां पञ्चमकक्ष्याम् अपठम्। एते के ?

रविः - क्षम्यताम्। परिचयं कर्तुं विस्मृतवान्। एते अस्माकं स्नेहिताः। एषः गोपालः, एषः रमणः, एषः नारायणः, एषः शिवरामः। एषा सरला, एषा लता, एषा गौरी, अस्माकं गणिताध्यापिकायाः पुत्री।

सुरेशः - सः कः?

रविः - सः गिरीशः, अस्माकं छात्रनायकः। सः दशमकक्ष्यायां पठति।

सुरेशः - सा का?

रविः - सा प्रतिमा। अस्माकं संस्कृताध्यापकस्य पुत्री। अद्य तस्याः जन्मदिनम्।

सुरेशः - ते के? किमर्थं योगाभ्यासं कुर्वन्ति?

रविः - ते नवमकक्ष्याछात्राः। पाठशालासमयात् पूर्वं तेषां योगाभ्यासस्य कक्ष्या प्रचलति।

सुरेशः - अस्यां पाठशालायां योगाभ्यासकक्ष्या अपि प्रचलति वा?

रविः - न केवलं योगाभ्यासः, चित्रलेखनकक्ष्या हस्तकलाकक्ष्या च प्रचलन्ति।

सुरेशः - तत् किम्?

रविः - तत् क्रीडाङ्गणम्। अत्र एव वयं क्रीडामः।

सुरेशः - एवं खलु। अत्र अध्ययनं मम आनन्ददायकम्।

रविः - भवतु, घण्टावादनम् अभवत्। शीघ्रम् आगच्छ। अध्यापकस्य आगमनात् पूर्वमेव कक्ष्यां प्रविशावः।

SCERT TELANGANA

सम्भाषणाभ्यासः - ३

(मम दिनचर्या)

मम नाम दिनेशः। अहं प्रातःकाले षड्वादने उत्तिष्ठामि।

अनन्तरं दन्तधावनं मुखप्रक्षालनं च करोमि। क्षीरं पिबामि। सप्तवादने स्नानं करोमि। अनन्तरं पाठं पठामि। अष्टवादने अल्पाहारं स्वीकरोमि। नववादने विद्यालयं गच्छामि।

तत्र पाठान् शृणोमि। मध्याह्ने सार्धद्वादशवादने भोजनं करोमि।

सायङ्काले सार्धचतुर्वादने पाठशालातः गृहम् आगच्छामि। पादोनपञ्चवादने क्रीडाङ्गणे क्रीडामि। षड्वादनतः सार्धसप्तवादनपर्यन्तं पाठान् पठामि गृहपाठं च लिखामि।

अष्टवादने दूरदर्शनं पश्यामि। सार्ध-अष्टवादने भोजनं करोमि। सपादनववादने शयनं करोमि।

गीतम् - २

विचरसि वायो कुत्र?

सर् सर् सर् सर्
सर् सर् सर् सर्
विचरसि वायो कुत्र?
मामपि नय भोस्तत्र
मामपि नय भोस्तत्र

ग्रामे नगरे भुवि वा गगने
अविशेषा तव गतिः।
दीने धनिके कुजने सुजने
भेदविरहिता मतिः ॥ १॥

सुरभितकुसुमं कलुषितपङ्कं
समभावनया स्पृशसि।
कुमुदामोदं दूषितधूमम्
अविकलमनसा वहसि ॥ २॥

धृतभाराणां कृतकार्याणां
तनुतापं त्वं हरसि।
कन्दुकक्षेपणकेलिरतानां
श्रममनुपदमपनयसि ॥ ३॥

- डा. विश्वासः

SCERT TELANGANA

सम्भाषणाभ्यासः - ४
(सप्तमी विभक्तिः)

अध्यापकः - भोः छात्राः! अद्य भवद्भ्यः एकां वाक्यरचनस्पर्धां निर्वहामि। कानिचन पदानि ददामि। तेषां पदानाम् अर्थम् अनुसृत्य तानि समुचितस्थाने स्थापयित्वा वाक्यरूपेण वदन्तु।

१. पुस्तकम् २. जनाः ३. धनम्

इदानीं पुस्तकस्य स्थानमुद्दिश्य अहम् एकं वाक्यं वदामि।

''स्यूते पुस्तकम् अस्ति।'' , विनोदे! अन्यत् वाक्यं वदतु।

विनोदा - आपणे पुस्तकम् अस्ति।

नलिनी - अहमपि वदामि। पुस्तकं हस्ते अस्ति।

नारायणः - गृहे पुस्तकम् अस्ति।

प्रसादः - पुस्तकालये पुस्तकम् अस्ति।

अध्यापकः - सुन्दरवाक्यानि वदन्ति। इदानीं ''जनाः'' इति पदं स्वीकृत्य वाक्यानि वदन्तु। एकं वाक्यम् अहं वदामि। ''मार्गेषु जनाः सन्ति।''

भरतः - ग्रामेषु जनाः सन्ति।

प्रदीपः - नगरेषु जनाः सन्ति।

मधुरिमा - राज्येषु जनाः सन्ति।

कुसुमा - चित्रमन्दिरेषु जनाः सन्ति।

मनोज्ञा - आपणेषु जनाः सन्ति।

अध्यापकः - उत्तमम्। इदानीं ''धनम्'' इति पदं स्वीकृत्य वाक्यानि वदन्तु।

वासुकिः - हस्ते धनम् अस्ति।

सतीशः - कोशे धनम् अस्ति।

रत्नावली - कपाटिकायां धनम् अस्ति।

गिरीशः - पेटिकायां धनम् अस्ति।

भुवना - आधानिकायां धनम् अस्ति।

पवनः - वित्तकोशेषु धनम् अस्ति।

अध्यापकः - उत्तमम् उत्तमम्।

SCERT TELANGANA